

ประเด็นปัญหาของการจัดการพลังงานได้ปะทุขึ้นจนกลายเป็นการปะทะต่อสู้ทางการเมืองอย่างต่อเนื่องยาวนาน และได้ก่อให้เกิดการถกเถียงอย่างกว้างขวางในสังคมไทย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้ให้ความสนใจความขัดแย้งของปัญหาพลังงานใน 3 กรณีศึกษา คือ กรณีเขื่อนปากมูล จังหวัดอุบลราชธานี (พ.ศ. 2532-2546) กรณีโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก และโรงไฟฟ้าถ่านหินหินกรูด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (พ.ศ. 2538-2546) ความเป็นมาของความขัดแย้งทั้งสามกรณีนี้ได้ฉายให้เห็นภาพการต่อสู้ระหว่างคู่กรณีหลักสองฝ่ายคือ กลไกอำนาจรัฐกับชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาพลังงาน

การต่อสู้ของทั้งสองข้างและจากผู้สนับสนุนทั้งสองฝ่ายนี้ ได้นำไปสู่การเผชิญหน้าและโต้แย้งในอาณานิเวศสาธารณะ ซึ่งเต็มไปด้วยความรุนแรงทั้งในทางการเมืองและสังคม ด้านหนึ่งการเผชิญหน้าทางการเมืองไม่ได้จำกัดอยู่ในกรอบการเมืองเชิงสถาบันเท่านั้น แต่ยังเป็นการต่อสู้ใน “การเมืองบนท้องถนน” ในขณะที่การถกเถียงโต้แย้งก็ได้เป็นเพียงการเจรจาตกลงในห้องประชุมเท่านั้น แต่เป็นการต่อสู้อย่างเข้มข้นในพื้นที่สื่อ การทำความเข้าใจปัญหาอันซับซ้อนของการเผชิญหน้า ทั้งในทางการเมืองและในพื้นที่สื่อนี้ จำเป็นต้องอาศัยมโนทัศน์ทางสังคมอันหลากหลาย มโนทัศน์สำคัญที่นำมาใช้วิเคราะห์ในที่นี้คือ ‘วาทกรรม’ ‘ความเป็นอื่น’ และ ‘สัมพันธบท’

การศึกษานี้ มุ่งเจาะลึกลงไปยังตรรกะซึ่งเป็นสมมติฐานที่ซ่อนอยู่ รวมทั้งนำเสนอให้เห็นภาพของการต่อสู้ขับเคลื่อนทางวาทกรรมในเรื่องพลังงาน งานชิ้นนี้มีได้มองพลังงานในฐานะที่เป็น “วัตถุ” ซึ่งถูกนำไปใช้หรือมีความหมายอย่างเป็นกลาง ทว่ากลับมองว่าพลังงานได้ “ถูกกระทำ” ให้กลายเป็นวัตถุโดย “ผู้กระทำ” มากมายหลายฝ่าย วาทกรรมหลากหลายจากผู้กระทำการหลายฝ่ายปรากฏขึ้นในเวทีแห่งการต่อสู้ช่วงชิงความหมาย เพื่อสร้างการยอมรับและความเข้าใจจากสาธารณะ ในกระบวนการสร้างวาทกรรม ยุทธศาสตร์หนึ่งซึ่งวาทกรรมกระแสหลักนิยมใช้ ก็คือ

การนิยามและสร้างภาพคู่ต่อสู้ให้ “กลายเป็นอื่น” ซึ่งเท่ากับเป็นการลดทอนความชอบธรรมและทำให้อีกฝ่ายกลายเป็นชายขอบ ในด้านกลับกัน ฝ่ายที่ต่อต้านได้ใช้ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการตอบโต้อันหลากหลาย เพื่อไปให้พ้นกรอบของการจำแนกความแตกต่างทางสังคมที่ตั้งอยู่บนวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามระหว่าง “ตัวเรา” กับ ‘คนอื่น’

ในด้านหนึ่ง ‘ความเป็นอื่น’ เกิดจากการถูกนิยามโดยฝ่ายตรงข้าม ทว่าอีกด้านหนึ่งก็เป็นกระบวนการที่เราใช้ในการนิยามฝ่ายเราเองด้วย ต่างฝ่ายต่างนิยามตนเองโดยจัดวางตนในตำแหน่งคู่ตรงข้ามกับอีกฝ่าย ความย้อนแย้งจึงอยู่ที่ว่าเรานิยามตนเองได้ก็โดยอาศัย ‘คนอื่น’ นั่นเอง ในทำนองเดียวกัน วาทกรรมก็มีใช้ปริณิณของการกระทำโดยแยกโคดๆออกมาจากปริณิณอื่น ทว่าเราจำต้องเข้าใจและวิเคราะห์การกระทำนั้นในท่ามกลางโลกแห่งความเป็นจริงที่หลากหลาย รวมทั้งบริบทของประสบการณ์หลากหลายของคนที่เกี่ยวข้องด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง เราจำต้องศึกษาวาทกรรมในพื้นที่สื่อโดยอ้างอิงเชิงสัมพันธ์กับ “ตัวบท” อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งตัวบทนั้นได้แก่การกระทำทางสังคมนั่นเอง แนวทางการศึกษาเช่นนี้เป็นผลจากข้อเท็จจริงที่ว่า การต่อสู้เรื่องพลังงานปรากฏให้เห็นในมิติที่คาบเกี่ยวซ้อนทับกันหลากหลายยิ่ง ทั้งในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง ในมิติทางสังคม-วัฒนธรรม กลุ่มอำนาจหลักและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ต่างก็ใช้พื้นที่สื่อเพื่อยึดกุมการนิยามความเป็นจริง ตลอดจนนิยามฝ่ายตรงข้าม ซึ่งยังสามารถโยงใยไปถึงประเด็นปัญหาสิทธิของประชาชน และปัญหาการจัดการทรัพยากรอีกด้วย ในมิติการเมือง การต่อสู้ทั้งในเชิงกฎหมายและที่อยู่นอกปริณิณตามกฎหมาย ต่างก็สัมพันธ์อย่างซับซ้อน เมื่อมองในเชิงช่วงชั้นทางสังคมและเศรษฐกิจ จนเราไม่อาจลดทอนความขัดแย้งนี้ลงไปเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างสองชนชั้นที่ตรงข้ามกันได้

หากกล่าวเชิงประจักษ์ ผลสรุปของการศึกษานี้คือ การชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่าง การต่อสู้เชิงวาทกรรมในพื้นที่สื่อกับรูปธรรมของการปะทะต่อสู้ในปริณิณทางสังคม-วัฒนธรรมและการเมือง เนื้อหาของวาทกรรมและตัวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นล้วนแต่โยงใยเชื่อมต่อกันอย่างแนบแน่น ส่วนความหมายในวาทกรรมและการต่อสู้ต่างก็คาบเกี่ยวสัมพันธ์กันและกัน จะเห็นได้ว่า “ความคิดในรูปของการกระทำ” และ “การกระทำในรูปความคิด” ต่างก็สื่อสัมพันธ์กันไม่จบสิ้น แม้จะไม่ราบรื่นนักก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดและการกระทำนี้ได้ก่อรูปขึ้นเป็น “ปฏิบัติการทางวาทกรรม” กล่าวคือ ความคิดมิใช่เป็นเพียงภาพสะท้อนของการกระทำ ทว่าความคิดนั้นก็คือการกระทำโดยตัวมันเองทีเดียว และเช่นกัน การกระทำก็มีได้เป็นผลรวมของความคิด ทว่ามันสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการครุ่นคิดทบทวนใหม่ๆ ขึ้นในกระบวนการคิดของเรา

หากมองเชิงทฤษฎี งานชิ้นนี้ได้ข้ามพ้นโมทัศน์จารีตที่เรียกร้องให้เราเข้าใจเรื่องหนึ่งๆ “ภายในบริบท” ของเรื่องนั้น การศึกษาครั้งนี้ได้เก็บเกี่ยวความเข้าใจจากพัฒนาการในแวดวง วัฒนธรรมศึกษาและพัฒนาการเชิงทฤษฎีต่างๆ จากสกลความคิดหลากหลายสกล โดยได้ประยุกต์ ใช้โมทัศน์ซึ่งลุ่มลึกอย่าง “สัมพันธบท” อันทำให้สามารถมองเห็นว่าวาทกรรมหนึ่งเป็นเพียง องค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของอีกวาทกรรมหนึ่ง รวมทั้งเป็นองค์ประกอบของภาคปฏิบัติการในการ ต่อสู้ทั้งหมดอีกด้วย สำหรับโมทัศน์ ‘ความเป็นอื่น’ ซึ่งเมื่อผิวเผินอาจแตกต่างกันในวาทกรรม ของทั้งสองฝ่าย แต่เมื่อมองลึกลงไป กลับพบลักษณะร่วมกันของกรอบอ้างอิงคู่ตรงข้ามที่คู่ขัดแย้ง ทั้งสองฝ่ายใช้ร่วมกันอยู่

โดยสรุป ผลของวิทยานิพนธ์นี้คือ การผนวกประสานโมทัศน์วาทกรรมและ สัมพันธบทเข้ากับการวิเคราะห์เชิงประจักษ์ในกรณีพลังงาน จึงถือได้ว่าเป็นการจุดประกายการ วิเคราะห์แบบใหม่ให้กับการศึกษาความขัดแย้งในกรณีอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนา การ กระจายอำนาจ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสุขภาพ การมีส่วนร่วมของประชาชน ไปจนกระทั่ง “การก่อการร้าย” อันล้วนแล้วแต่เกาะกินสังคมไทยและสังคมอื่นๆ

Abstract

TE 156263

The long-drawn standing conflicts of the energy issue have manifested themselves in the field of politics on the one hand, and resulted in a proliferation of arguments on the other. This study looks at three controversial cases of energy production, namely, Pak Mun hydropower plant, Ubon Ratchathani, and the coal-fuelled plant projects at Bor Nok and Hin Krut, Prachub Khiri Khan. The history of the conflicts from 1989-2003 of the former and those of the latter from 1995- 2003 have provided the background information of the struggle between the two principal actors, i.e., the concerned state authorities on one side and the effected communities on the other.

Both sides and their respective supporters had engaged in confrontation as well as in argumentation in the public domain. The confrontation, occasionally violent, is social as much as political by nature. It had not been restricted to institutional politics, but far extended to ‘street politics’. Likewise, the argumentation, hotly debated, had not been confined within the ‘chamber meetings’, but had extensively involved the public in the media space. These realities and information from both socio-political and media fronts are analyzed in the light of a composite of concepts. Outstanding among them are ‘discourse’, ‘otherness’, and ‘intertextuality’.

The study attempts to decipher the underlying assumptions and the presentations of the contending discourses on energy. It regards energy not as an “object”, being neutral in meaning and utilization, rather it can be ‘objectified’ by different ‘subjects’. Different discourses from different ‘subjects’ had emerged from different sides of ‘the battle line’, and had fought in the field of ‘meanings’ for public understanding and acceptance. In the course of discursive construction, a frequent ‘tactical manoeuvre’ from the dominant discourse was to portray the

contenders as 'others', and by so doing, it was to marginalize and delegitimize them. The discourse from the other side did not only make counterattacks and presented themselves as an integral socially responsible unit, but more importantly, they had tried to transcend the conventional dichotomy between "us" and "them".

The otherness, being viewed by one of the other, is simultaneously defining as much as self defined. One is to be understood by the other, and hence, ironically, one's position is formulated by the other. Additionally the discourse is not to be regarded as a field of action in its own right, but it is to be 'situated' in the fields of realities and of actor's experiences in general. In other words the discourses in the public media are intertextualized with the other 'texts' of social action. This reasoning owes to the facts that the practices of contention on the energy issue have been brought about in the multiple and overlapping fields of social, culture and politics. On the socio-cultural field, the dominant power and the social movement both had used the media space for the dispute over signification of realities and identification of opponents. It also entails the wrestling over the question of civil and people's rights, and the problem of resource management. Politically the struggle, legal and non-legal, had cut across the various socio-economic strata, not bound by the class line of division.

As a point of arrival the study, in empirical terms, is an illustration of the dialogue between the action on the media space and the concrete action in the socio-cultural and political dimension. The materials of the discourses and the events in the course of contention are closely intertwined and their meanings are reciprocally appropriated and intersected. The 'idea as action' and 'action as idea' communicate in an enduring, albeit uneasy, fashion. Their relationship have taken place and consummated in the realm of 'discursive practice'. The idea is not just a reflection of action but an action itself. Similarly the action is not merely an outcome of ideas, but it can give inspiration to and reflection on ideas and the thought process.

In theoretical terms, it goes beyond the traditional concept of 'understanding in context'. Maximizing the development in cultural studies and the recent social theorizing from different schools of thoughts, it benefits from a more insightful concept of 'intertextuality' thereby a certain discourse is an inseparable component of other discourses and of the whole ongoing practices of contention. Below the surface meaning of 'otherness' expounded in different discourses lies a common frame of reference between those apparently on the different sides of the barricade.

In sum, the thesis sees itself as having achieved the synthesis of the concepts of discourse and of intertextuality with the empirical grounding in the energy issue. It has, therefore, broken new ground for the analysis of other contentious issues - be they development, decentralization, environment, health care, participation, and even "terrorism", etc. - plaguing Thai society and elsewhere.